

Συγκριτικά Οικονομικά Συστήματα

7. Τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος.

“Only conscious organisation of social production, in which production and distribution are carried on in a planned way, can lift mankind above the rest of the animal world as regards the social aspect, in the same way that production in general has done this for mankind in the specifically biological aspect.”

Engels (MECW 25, 331)

Οι ενότητες του μαθήματος

Ενότητα I: Εισαγωγή και θεωρητικό πλαίσιο

1ο μάθημα: Εισαγωγή στο μάθημα και τις βασικές του έννοιες. Τα κοινωνικο-οικονομικά συστήματα και η διαδοχή τους.

Ενότητα II: Ο καπιταλισμός και οι μορφές του

2ο μάθημα: Η ιστορική ανάπτυξη και τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος.

3ο μάθημα: Από τον κλασικό φιλελευθερισμό στον «νεοφιλελεύθερισμό»: το λεγόμενο αγγλοσαξωνικό μοντέλο.

4ο μάθημα: Ο μεταπολεμικός «κεϋνσιανός καπιταλισμός» σε Γαλλία, Γερμανία, Σκανδιναβικά κράτη.

5ο μάθημα: Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως εγχείρημα διακρατικού καπιταλισμού.

6ο μάθημα: Ασιατικός καπιταλισμός: Ιαπωνία και «ισλαμικές οικονομίες».

Ενότητα III: Ο σοσιαλισμός και η εμπειρία του κατά τον 20ο αιώνα

7ο μάθημα: Τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος.

8ο μάθημα: Η ιστορία του Κεντρικού Σχεδιασμού στην ΕΣΣΔ.

9ο μάθημα: Συμβιβάζεται ο σοσιαλισμός με την αγορά; Η Γιουγκοσλαβική “αυτοδιαχείριση” και η «σοσιαλιστική οικονομία της αγοράς» της Κίνας.

Ενότητα IV: Ο καπιταλισμός και ο σοσιαλισμός σε διάλογο

10ο μάθημα: Η συζήτηση για τον οικονομικό υπολογισμό.

11ο μάθημα: Η σύγχρονη συζήτηση για το σοσιαλιστικό σχεδιασμό.

12ο μάθημα: Επανάληψη και συμπεράσματα.

Τα ερωτήματα του μαθήματος

1. Ποια αλλαγές επήλθαν ιστορικά στη χρήση των εννοιών «σοσιαλισμός» και «κομμουνισμός»;
2. Πώς θεμελιώνεται η ιστορική δυνατότητα του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος στην ωρίμανση του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος;
3. Ποια είναι τα θεμελιώδη οικονομικά χαρακτηριστικά της κομμουνιστικής κοινωνίας σύμφωνα με τους Marx και Engels;
4. Γιατί η οικοδόμηση της κομμουνιστικής κοινωνίας προϋποθέτει δύο βασικές βαθμίδες, την ανώριμη και την ώριμη;
5. Ποια η ιστορία και τα χαρακτηριστικά της Πολιτικής Οικονομίας του Σοσιαλισμού

1. Ποια αλλαγές επήλθαν ιστορικά στη χρήση των εννοιών «σοσιαλισμός» και «κομμουνισμός»;

Η ετυμολογία των λέξεων

Σοσιαλισμός

- Η λατινική ρίζα της λέξης είναι το ουσιαστικό «socius» (σύντροφος, συνεργάτης) και το αντίστοιχο ρήμα «sociare» (ενώνω, συνδέω, μοιράζομαι)

Κομμουνισμός

- Η λατινική ρίζα της λέξης είναι το επίθετο «communis» (κοινός, κοινόχρηστος)

Οι ουτοπικοί σοσιαλιστές

- Ο χαρακτηρισμός αυτός αποδόθηκε εκ των υστέρων από τους Marx και Engels στη σκέψη μιας σειράς διανοητών των αρχών του 19^{ου} αιώνα (με πιο γνωστούς τους Saint-Simon, Owen, Cabet, Owen).
- Το κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν η υπεράσπιση διάφορων μορφών ιδανικών, εξισωτικών κοινωνιών χωρίς όμως να θεμελιώνουν τη δυνατότητα και αναγκαιότητα τους στις υλικές συνθήκες της υπάρχουσας κοινωνίας.
- Αυτές οι θεωρίες δεν βασίζονταν στην ταξική ανάλυση της κοινωνίας και έθεταν ως στόχο τη βελτίωση της ζωής όλων των μελών της κοινωνίας με μεταρρυθμιστικά, μη επαναστατικά μέσα.
- Αποτέλεσαν προϊόν της χαμηλής ανάπτυξης του καπιταλισμού και της, απορρέουσας από αυτήν, χαμηλής ανάπτυξης της ταξικής πάλης.
- Ο Saint-Simon υποστήριζε τον οικονομικό σχεδιασμό και την επιστημονική διεύθυνση της οικονομίας ενώ ο Owen πρότεινε την οργάνωση της παραγωγής μέσω αυταρκών κοινοτήτων.
- Κάποιοι από αυτούς (π.χ. Owen) προσπάθησαν να εφαρμόσουν στην πράξη τα οράματά τους εγκαθιδρύοντας πεδία κοινοτικής ζωής, τα οποία όμως στέφθηκαν με αποτυχία.

Ποια κοινά χαρακτηριστικά και ποιες διαφορές μπορεί να υπάρχουν ανάμεσα στις ουτοπικές κοινωνίες που διακηρύχθηκαν σε προηγούμενους τρόπους παραγωγής (π.χ. η Καλλίπολη στην *Πολιτεία* του Πλάτωνα) και στις ουτοπικές κοινωνίες που οραματίζονταν οι ουτοπικοί σοσιαλιστές;

Τα ουτοπικά σοσιαλιστικά εγχειρήματα

Η Νέα Αρμονία του Owen

Το Ικάριο Κίνημα του Cabet

Η βασική κριτική του Μαρξ σε ουτοπικούς σοσιαλιστές και αναρχικούς σχετικά με το σοσιαλισμό

- a. Δεν θεμελιώναν την κριτική στον καπιταλισμό αλλά και τη σοσιαλιστική προοπτική στην επιστημονική ανάλυση της οικονομίας, αλλά σε αφηρημένα ιδανικά για τη φύση του ανθρώπου. Η κριτική τους στον καπιταλισμό ήταν ηθικολογική και γι' αυτό λαθεμένη.
- b. Δεν κατανοούσαν ότι για να αλλάξει ριζικά η οικονομία και η κοινωνία πρέπει να αλλάξουν οι σχέσεις παραγωγής. Αντίθετα, συνήθως περιόριζαν την κριτική τους στην καπιταλιστική σφαίρα κυκλοφορίας προτείνοντας διάφορες μεταρρυθμίσεις στη λειτουργία του χρήματος και της Πίστης στο έδαφος των άθικτων καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής.

Θα μπορούσαν οι ουτοπικοί σοσιαλιστές να θεμελιώσουν επιστημονικά την κριτική τους στον καπιταλισμό και τη δυνατότητα και αναγκαιότητα του σοσιαλισμού-κομμουνισμού;

Η χρήση των εννοιών «σοσιαλισμός» και «κομμουνισμός»

- Οι Marx και Engels χρησιμοποιούσαν τις δύο λέξεις ως ταυτόσημες και συνώνυμες της «κοινωνίας των ελεύθερων και συνεταιρισμένων παραγωγών».
- Παρόλο που στην *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, ο Μαρξ διακρίνει με σαφήνεια δύο στάδια της κομμουνιστικής κοινωνίας, το ώριμο και το ανώριμο, δεν δίνει διαφορετική ονομασία σε αυτά. Παρόλ' αυτά κατονομάζει την κοινωνία στην οποία έχουν ξεπεραστεί πλήρως τα υπολείμματα του καπιταλισμού ως «κομμουνισμό».
- Στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η λέξη «σοσιαλιστής» χρησιμοποιούνταν για οποιοδήποτε αντίπαλο του καπιταλισμού.
- Με την επικράτηση της Οκτωβριανής Σοσιαλιστικής Επανάστασης και την παρέμβαση του Lenin, το πρώτο (ανώριμο) στάδιο του κομμουνισμού ονομάστηκε «σοσιαλισμός» ενώ το δεύτερο (ώριμο) στάδιο ονομάστηκε «κομμουνισμός».
- Ο παραπάνω διαχωρισμός δεν έχει καμία σχέση με την κυρίαρχη ονοματολογία, η οποία βαφτίζει ως «σοσιαλισμό» τη συνύπαρξη ενός σχετικά διευρυμένου κρατικού τομέα με τον ιδιωτικό τομέα στο πλαίσιο της καπιταλιστικής οικονομίας και του καπιταλιστικού κράτους.

2. Πώς θεμελιώνεται η ιστορική δυνατότητα του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος στην ωρίμανση του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος;

“It is precisely the production process of capital that gives rise to the material and spiritual conditions for the negation of wage-labour and capital” (MECW 29, 133)

“if we did not find latent in society as it is, the material conditions of production and the corresponding relationships of exchange for a classless society, all attempts to explode it would be quixotic.” (MECW 28, 97)

Κάθε οικονομικό σύστημα...

- από κάπου έρχεται

- κάπως συγκροτείται σε ένα οργανικό όλον

- προς τα κάπου κατατείνει

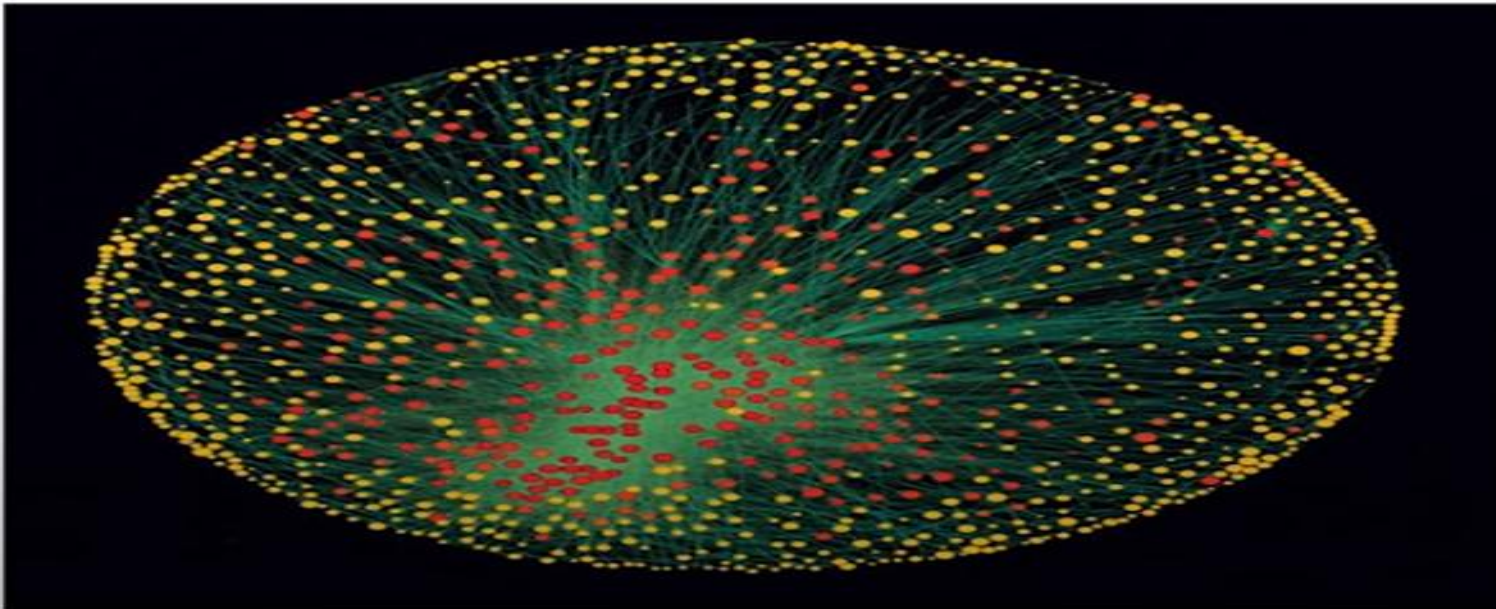
Η προϊστορία και η προοπτική της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής

- «(...) η μετατροπή των ατομικών και κομματιασμένων μέσων παραγωγής σε κοινωνικά συγκεντρωμένα, επομένως η μετατροπή της μικροσκοπικής ιδιοκτησίας των πολλών σε μαζική ιδιοκτησία των λίγων, δηλ. η απαλλοτρίωση της μάζας του λαού αποτελεί την προϊστορία του κεφαλαίου».
- «(...) από τη στιγμή που ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής στέκεται στα δικά του πόδια, από τη στιγμή αυτή αποκτούν μία νέα μορφή η παραπέρα κοινωνικοποίηση της εργασίας και η παραπέρα μετατροπή της γης και των άλλων μέσων παραγωγής σε μέσα παραγωγής που τα εκμεταλλεύονται κοινωνικά (...) Αυτός που είναι τώρα να απαλλοτριωθεί δεν είναι πια ο εργάτης που διευθύνει μόνο το νοικοκυριό του, αλλά ο κεφαλαιοκράτης που διευθύνει πολλούς εργάτες».
- «Κάθε κεφαλαιοκράτης σκοτώνει πολλούς άλλους κεφαλαιοκράτες. Χέρι-χέρι με αυτή τη συγκεντροποίηση, δηλ. με την απαλλοτρίωση πολλών κεφαλαιοκρατών από λίγους, αναπτύσσεται σε διαρκώς αυξανόμενη κλίμακα η συνεργατική μορφή του προτσές της εργασίας, η συνειδητή τεχνική εφαρμογή της επιστήμης, η σχεδιασμένη εκμετάλλευση της γης, η μετατροπή των μέσων εργασίας σε μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν μονάχα από κοινού (...) η περιπλοκή όλων των λαών στο δίκτυ της παγκόσμιας αγοράς και μαζί μ' αυτό ο διεθνής χαρακτήρας του κεφαλαιοκρατικού καθεστώτος».

Συγκέντρωση και συγκεντροποίηση στην παγκόσμια αγορά

Concentration and centralisation

A “super-entity” of 147 tightly knit companies – all of their ownership was held by other members of the super-entity – control 40 per cent of total corporate assets globally.

1318 companies appeared to collectively own through their shares the majority of the world's large blue chip and manufacturing firms – the “real” economy – representing 80 per cent of global revenues.

Swiss Institute of Technology.

Michael Roberts, YouTube: Marx's laws of motion in 30 minutes

Στην κοινωνική παραγωγή της ζωής τους, οι άνθρωποι εισέρχονται σε σχέσεις, αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέληση τους, σε σχέσεις παραγωγής, οι οποίες αντιστοιχούν σε μία καθορισμένη βαθμίδα ανάπτυξης των υλικών παραγωγικών δυνάμεων τους. Η ολότητα αυτών των σχέσεων παραγωγής αποτελεί την οικονομική δομή της κοινωνίας, την πραγματική βάση πάνω στην οποία υψώνεται ένα νομικό και πολιτικό εποικοδόμημα και στην οποία αντιστοιχούν συγκεκριμένες μορφές συνείδησης. Ο τρόπος παραγωγής της υλικής ζωής καθορίζει γενικά την κοινωνική, πολιτική και πνευματική διαδικασία της ζωής. Δεν είναι η συνείδηση των ανθρώπων που καθορίζει το είναι τους, αλλά, αντίστροφα, το κοινωνικό τους είναι καθορίζει τη συνείδηση. Σε μία ορισμένη βαθμίδα της ανάπτυξης τους, οι υλικές παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας έρχονται σε αντίφαση με τις υπάρχουσες σχέσεις παραγωγής (...) Από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, αυτές οι σχέσεις μετατρέπονται σε δεσμά τους. Τότε επέρχεται μία εποχή κοινωνικής επανάστασης. Με την αλλαγή της οικονομικής βάσης, ανατρέπεται αργά ή γρήγορα ολόκληρο το τεράστιο εποικοδόμημα.

Κ. Μαρξ. Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας, σελ. 19-20

Κοινωνικός χαρακτήρας παραγωγής

Walmart

China National Petroleum

Amazon

UPS - FedEx

Volkswagen

Ατομική-μετοχική ιδιοποίηση των αποτελεσμάτων της

Brand Values in Billions \$

Brand	Value (Billions \$)
Apple	\$205.5B
Google	\$167.7B
Amazon	\$97B
Microsoft	\$125.3B
Facebook	\$88.9B
Coca-Cola	\$59.2B
Samsung	\$53.1B
McDonald's	\$43.8B
IBM	\$31.5B
Oracle	\$32.2B
Intel	\$38.8B
Netflix	\$15.5B
Cisco	\$34.5B
Paycom	\$9.1B
HP	\$12.5B
Sony	\$11.3B
SAP	\$28.7B
Alibaba	\$10.5B
Starbucks	\$17B
Red Bull	\$9.9B
KFC	\$8.5B
Deloitte	\$12.4B
Accenture	\$16.6B
PwC	\$10.4B
Cartier	\$10.7B
Gucci	\$18.6B
Rolex	\$9.1B
Hermes	\$18.1B
Chanel	\$9B
Chanel	\$9B
Mobile	\$9.5B
AT&T	\$41.3B
Verizon	\$31.7B
Audi	\$14.2B
Honda	\$25.8B
Hyundai	\$8.1B
Chevrolet	\$10.7B
Toyota	\$44.6B
BMW	\$29.8B
Mercedes	\$33.2B
VISA	\$26.9B
American Express	\$26B
MasterCard	\$14B
J.P. Morgan	\$12.4B
Citi	\$11.4B
Allianz	\$8.2B
HSBC	\$12.8B
Bank of America	\$11.6B
Chase	\$11.7B
Santander	\$9.2B
Goldman Sachs	\$9B
Wells Fargo	\$14B
Ford	\$13B
AT&T	\$41.3B
Verizon	\$31.7B
Audi	\$14.2B
Honda	\$25.8B
Hyundai	\$8.1B
Chevrolet	\$10.7B
Toyota	\$44.6B
BMW	\$29.8B
Mercedes	\$33.2B
VISA	\$26.9B
American Express	\$26B
MasterCard	\$14B
J.P. Morgan	\$12.4B
Citi	\$11.4B
Allianz	\$8.2B
HSBC	\$12.8B
Bank of America	\$11.6B
Chase	\$11.7B
Santander	\$9.2B
Goldman Sachs	\$9B
Wells Fargo	\$14B
Ford	\$13B
AT&T	\$41.3B
Verizon	\$31.7B
Audi	\$14.2B
Honda	\$25.8B
Hyundai	\$8.1B
Chevrolet	\$10.7B
Toyota	\$44.6B
BMW	\$29.8B
Mercedes	\$33.2B
VISA	\$26.9B
American Express	\$26B
MasterCard	\$14B
J.P. Morgan	\$12.4B
Citi	\$11.4B
Allianz	\$8.2B
HSBC	\$12.8B
Bank of America	\$11.6B
Chase	\$11.7B
Santander	\$9.2B
Goldman Sachs	\$9B
Wells Fargo	\$14B
Ford	\$13B
AT&T	\$41.3B
Verizon	\$31.7B
Audi	\$14.2B
Honda	\$25.8B
Hyundai	\$8.1B
Chevrolet	\$10.7B
Toyota	\$44.6B
BMW	\$29.8B
Mercedes	\$33.2B
VISA	\$26.9B
American Express	\$26B
MasterCard	\$14B
J.P. Morgan	\$12.4B
Citi	\$11.4B
Allianz	\$8.2B
HSBC	\$12.8B
Bank of America	\$11.6B
Chase	\$11.7B
Santander	\$9.2B
Goldman Sachs	\$9B
Wells Fargo	\$14B
Ford	\$13B
AT&T	\$41.3B
Verizon	\$31.7B
Audi	\$14.2B
Honda	\$25.8B
Hyundai	\$8.1B
Chevrolet	\$10.7B
Toyota	\$44.6B
BMW	\$29.8B
Mercedes	\$33.2B
VISA	\$26.9B
American Express	\$26B
MasterCard	\$14B
J.P. Morgan	\$12.4B
Citi	\$11.4B
Allianz	\$8.2B
HSBC	\$12.8B
Bank of America	\$11.6B
Chase	\$11.7B
Santander	\$9.2B
Goldman Sachs	\$9B
Wells Fargo	\$14B
Ford	\$13B
AT&T	\$41.3B
Verizon	\$31.7B
Audi	\$14.2B
Honda	\$25.8B
Hyundai	\$8.1B
Chevrolet	\$10.7B
Toyota	\$44.6B
BMW	\$29.8B
Mercedes	\$33.2B
VISA	\$26.9B
American Express	\$26B
MasterCard	\$14B
J.P. Morgan	\$12.4B
Citi	\$11.4B
Allianz	\$8.2B
HSBC	\$12.8B
Bank of America	\$11.6B
Chase	\$11.7B
Santander	\$9.2B
Goldman Sachs	\$9B
Wells Fargo	\$14B
Ford	\$13B
AT&T	\$41.3B
Verizon	\$31.7B
Audi	\$14.2B
Honda	\$25.8B
Hyundai	\$8.1B
Chevrolet	\$10.7B
Toyota	\$44.6B
BMW	\$29.8B
Mercedes	\$33.2B
VISA	\$26.9B
American Express	\$26B
MasterCard	\$14B
J.P. Morgan	\$12.4B
Citi	\$11.4B
Allianz	\$8.2B
HSBC	\$12.8B
Bank of America	\$11.6B
Chase	\$11.7B
Santander	\$9.2B

Μορφές έκφρασης του κοινωνικού χαρακτήρα της παραγωγής στον ώριμο καπιταλισμό

1. Η επιστήμη γίνεται αναπόσπαστο κομμάτι της παραγωγής και κυκλοφορίας των αγαθών.
2. Η μηχανοποίηση-αυτοματοποίηση της παραγωγής προϋποθέτει τη συνεταιρισμένη, τη συλλογική εργασία.
3. Το πιστωτικό σύστημα επεκτείνεται και βαθαίνει.
4. Ο καταμερισμός εργασίας γίνεται όλο και πιο σύνθετος.
5. Αύξηση της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία.
6. Ανάπτυξη του ρόλου της λογιστικής σε όλα τα επίπεδα.
7. Μεγάλη αλληλεξάρτηση ανάμεσα σε επιχειρήσεις, κλάδους, χώρες.
8. Το κεφάλαιο προσλαμβάνει ολοένα και πιο συλλογικές μορφές.
9. Αύξηση της σχεδιασμένης και μη αγοραίας (ενδοεταιρικής) κατανομής πόρων.

The Centrally Planned Corporation (Jim Stanford)

- “The largest corporations are larger than many countries. They operate thousands of facilities around the world, employ millions of workers, and deal with thousands of different suppliers. ... A more important factor in corporate success has been the astounding ability of corporate managers to deliberately plan.”
- “These and other successful corporations have raised the art of deliberate economic planning to heights that former Soviet planners could never have imagined – utilizing both their dictatorial control over the internal activities of the company, and new technological tools for collecting and managing information.”
- Stanford’s Examples:

Προσαρμογή της μορφής της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας στην ανάπτυξη του κοινωνικού χαρακτήρα της παραγωγής

Ο Marx για τη μετοχική εταιρεία

1. Τεράστια επέκταση της κλίμακας της παραγωγής και των επιχειρήσεων, που ήταν αδύνατο να γίνουν από τα ξεχωριστά κεφάλαια.
2. Διαχωρισμός ιδιοκτησίας – λειτουργίας κεφαλαίου. Ανάληψη της διοίκησης και λειτουργίας της επιχείρησης από μισθωτούς εργαζόμενους. Αντικατάσταση του δραστήριου ατομικού καπιταλιστική από τον παθητικό μέτοχο.
3. Ιδιοκτησία με τη μορφή μετοχής – χρηματιστηριακό παιχνίδι, κερδοσκοπία, απάτη.
4. Είναι εκείνη η μορφή του κεφαλαίου που παίρνει άμεσα κοινωνική μορφή (κεφάλαιο συνεταιρισμένων ατόμων) σε αντίθεση με το ατομικό κεφάλαιο.
5. Πρόκειται για την κατάργηση του κεφαλαίου σαν ατομικής ιδιοκτησίας μέσα στα πλαίσια του ίδιου του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής.
6. Ανάπτυξη σχεδιασμού (και όχι αγοραίων σχέσεων) εντός της κάθε μετοχικής εταιρείας ή ομίλου.
7. Η μετοχική εταιρεία αποτελεί “μεταβατικό σημείο προς μία νέα μορφή παραγωγής”.

Τα χαρακτηριστικά του ιμπεριαλιστικού σταδίου του καπιταλισμού (Lenin)

- Τα μονοπώλια παίζουν **αποφασιστικό** ρόλο στην οικονομική ζωή.
- Συγχώνευση τραπεζικού – βιομηχανικού κεφαλαίου.
- Εξαιρετικά **σπουδαία σημασία** εξαγωγής κεφαλαίου σε σχέση με την εξαγωγή εμπορευμάτων.
- Διεθνείς μονοπωλιακές ενώσεις που **μοιράζουν** τον κόσμο.
- Το εδαφικό μοίρασμα της γης ανάμεσα στις μεγάλες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις έχει τελειώσει και **ξαναρχίζει**.

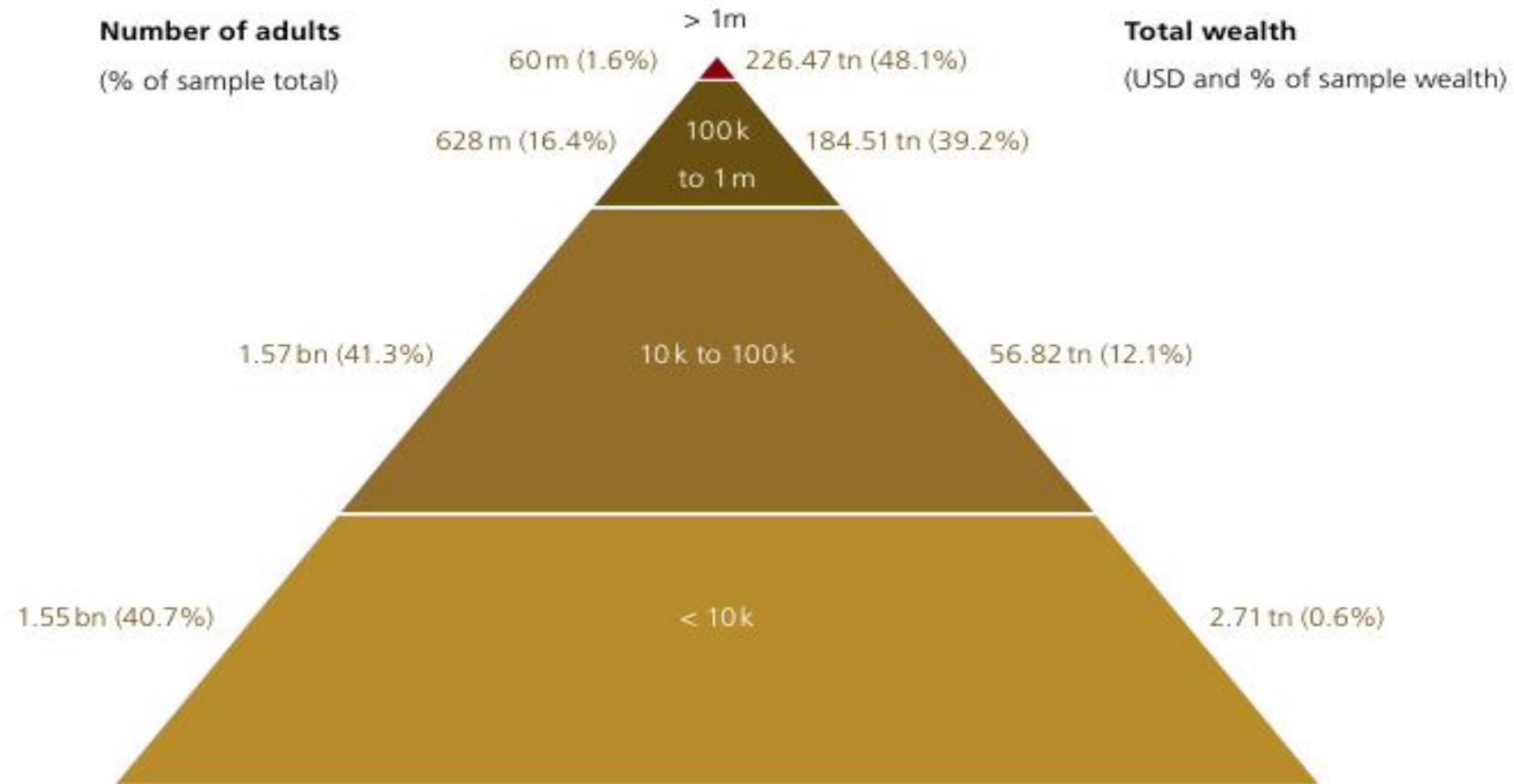
“Το αληθινό όριο της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής είναι το ίδιο το κεφάλαιο”

1. Πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους στην παραγωγή και κατ’ επέκταση προσανατολισμός μεγάλου μέρους του κοινωνικού κεφαλαίου (και της εργασίας) σε χρηματοπιστωτικές και άλλες, μη παραγωγικές, δραστηριότητες.
2. “Πατέντες” πνευματικής ιδιοκτησίας, απόκρυψη ανακαλύψεων, ενσωματωμένη αχρήστευση προϊόντων (planned obsolescence).
3. Πρωτόγνωρες οικολογικές απειλές.
4. Περιοδικές οικονομικές κρίσεις.
5. Σπατάλη παραγωγικών πόρων για πολέμους που προκύπτουν από οξυνόμενους ανταγωνισμούς για αγορές και δρόμους μεταφοράς εμπορευμάτων και ενέργειας.
6. Τεράστιες ανισότητες στο εσωτερικό των καπιταλιστικών χωρών αλλά και ανάμεσα τους.

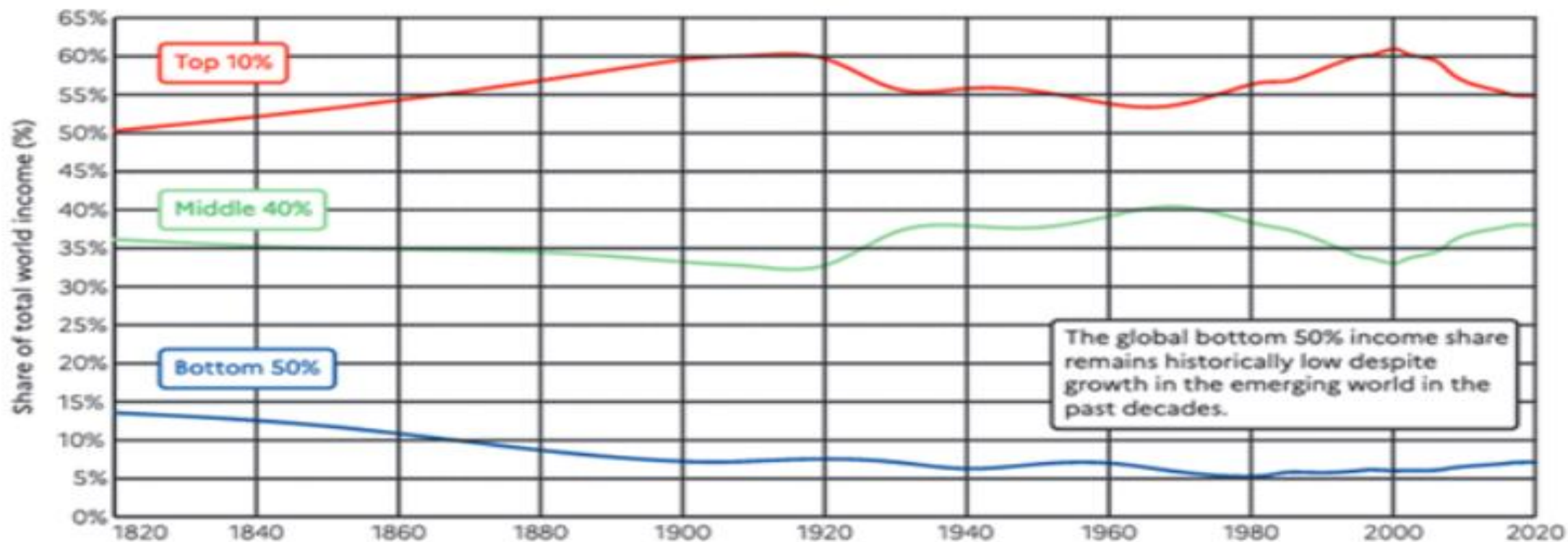
UBS Global wealth report (2025)

The global wealth pyramid 2024

Split by wealth band in USD

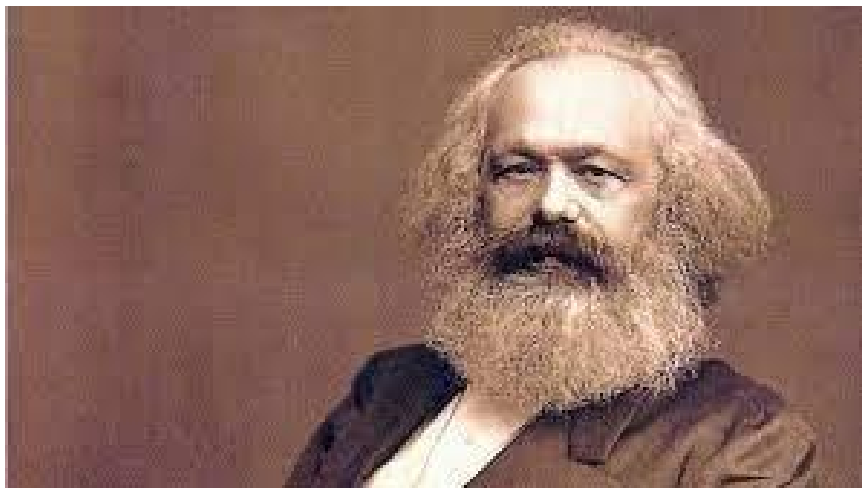
Η εξέλιξη της κατανομής του παγκόσμιου εισοδήματος

Interpretation: The share of global income going to top 10% highest incomes at the world level has fluctuated around 50-60% between 1820 and 2020 (50% in 1820, 60% in 1910, 56% in 1980, 61% in 2000, 55% in 2020), while the share going to the bottom 50% lowest incomes has generally been around or below 10% (14% in 1820, 7% in 1910, 5% in 1980, 6% in 2000, 7% in 2020). Global inequality has always been very large. It rose between 1820 and 1910 and shows little long-run trend between 1910 and 2020. **Sources and series:** see wir2022.wid.world/methodology and Chancel and Piketty (2021).

Η ιστορική τάση της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης

Η συγκεντροποίηση των μέσων παραγωγής και η κοινωνικοποίηση της εργασίας φτάνουν σε ένα σημείο, όπου δεν συμβιβάζονται με το κεφαλαιοκρατικό τους περίβλημα. Το περίβλημα αυτό σπάει. Σημαίνει το τέλος της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής. Οι απαλλοτριωτές απαλλοτριώνονται.

3. Ποια είναι τα θεμελιώδη οικονομικά χαρακτηριστικά της κομμουνιστικής κοινωνίας σύμφωνα με τους Marx και Engels;

The communist society is founded “on the acquisitions of the capitalist era: i.e., on co-operation and the possession in common of the land and of the means of production”
(MECW 35, 751)

«Γιατί σοσιαλισμός;»

- **Το πρόβλημα:** «Η κύρια πηγή του κακού, κατά τη γνώμη μου, είναι η οικονομική αναρχία της καπιταλιστικής κοινωνίας (...) σε μια οικονομία που βασίζεται στην ιδιωτική ιδιοκτησία του κεφαλαίου (...) τα μέσα παραγωγής (κεφάλαιο) είναι προσωπική ιδιοκτησία και οι κάτοχοί τους τα διαθέτουν όπως οι ίδιοι θέλουν (...). Η παραγωγή γίνεται για το κέρδος και όχι για το όφελος. Το κίνητρο του κέρδους, σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό μεταξύ των κεφαλαιοκρατών, είναι υπεύθυνο για μια αποσταθεροποίηση στη συσσώρευση και χρησιμοποίηση του κεφαλαίου, η οποία οδηγεί σε συνεχώς αυξανόμενες και σοβαρές υφέσεις».
- **Η διέξοδος:** «Είμαι πεπεισμένος ότι υπάρχει μονάχα ένας δρόμος για την εξάλειψη αυτών των θανατηφόρων κακών. Είναι η δημιουργία μιας σοσιαλιστικής οικονομίας σε συνδυασμό με ένα εκπαιδευτικό σύστημα, που θα είναι προσανατολισμένο προς την επίτευξη κοινωνικών στόχων. Σε μια τέτοια οικονομία, τα μέσα παραγωγής ανήκουν στην ίδια την κοινωνία και χρησιμοποιούνται με έναν σχεδιασμένο τρόπο. Μια σχεδιασμένη οικονομία, η οποία προσαρμόζει την παραγωγή στις ανάγκες της κοινότητας, θα διένειμε τη δουλειά που πρέπει να γίνει σε όλους όσοι έχουν την ικανότητα για εργασία και θα εγγυόταν τα προς το ζην σε όλους τους ανθρώπους στις γυναίκες και στα παιδιά.»

Από το ομότιτλο άρθρο του Albert Einstein στο πρώτο τεύχος του περιοδικού *Monthly Review* το 1949

Karl Marx

negative
social forces

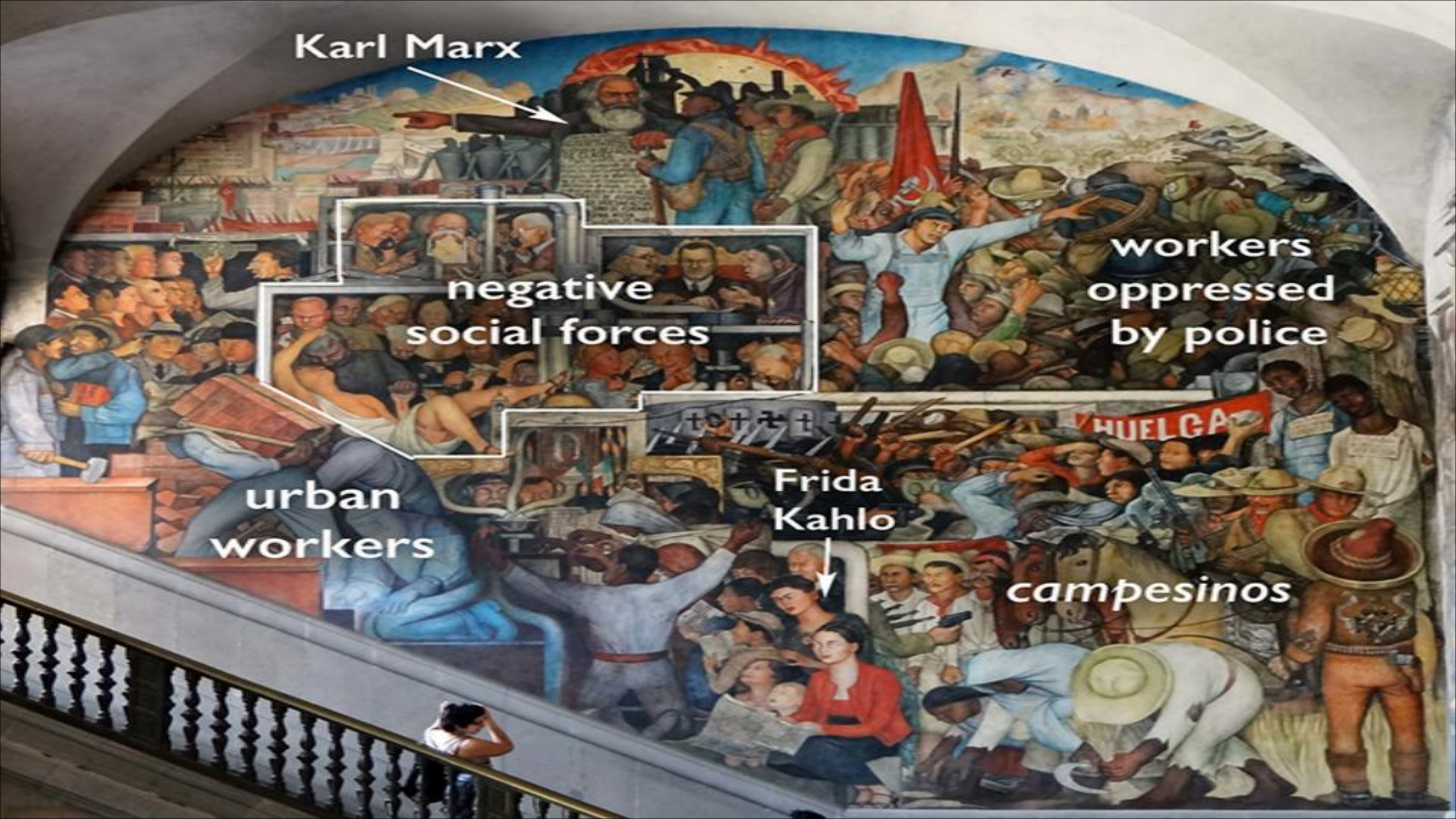
workers
oppressed
by police

Frida
Kahlo

urban
workers

campesinos

Μία αρχική σύνοψη με τη βοήθεια μίας σοβιετικής προπαγανδιστικής αφίσας της δεκαετίας του 1930

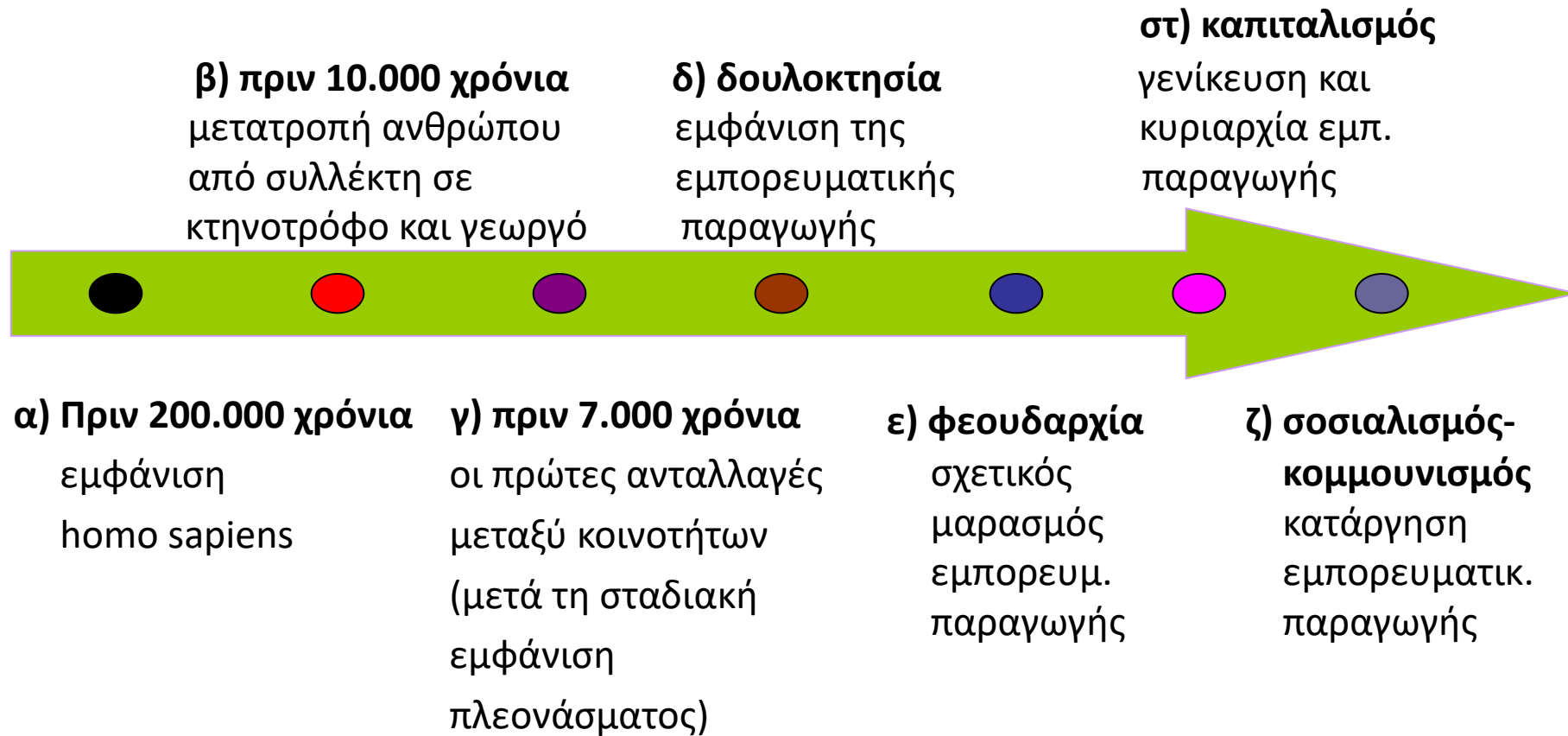

- Ο σοσιαλισμός οικοδομείται συνειδητά (Τίτλος αφίσας: “Η οικοδόμηση του σοσιαλισμού”).
- Η οικοδόμηση του συνεπάγεται την άρση του άναρχου χαρακτήρα της οικονομικής δραστηριότητας και την υποταγή της στο συνειδητό σχεδιασμό με βάση τις κοινωνικές ανάγκες.
- Πρωτοπόρος ο ρόλος της εργατικής τάξης.
- Βασικός ο στόχος της οικονομικής ανάπτυξης-εκβιομηχάνισης (το πανό πάνω αριστερά γράφει: “Ο κομμουνισμός είναι η σοβιετική εξουσία συν ο εξηλεκτρισμός της χώρας”)

Το καπιταλιστικό και το (αναπτυγμένο) κομμουνιστικό οικονομικό σύστημα

Εργαλείο	Καπιταλισμός	Κομμουνισμός
Ιδιοκτησία μέσων παραγωγής και οργάνωση παραγωγής	Ατομική	Κοινωνική
Κριτήριο παραγωγής	Καπιταλιστικό κέρδος	Κοινωνικές ανάγκες
Μηχανισμοί κατανομής πόρων	Κυρίως αγορά	Σχέδιο
Μορφή του προϊόντος	Εμπόρευμα	Προϊόν
Ρόλος εργαζομένων στην παραγωγή	Εκτελεστικός	Συμμετοχή στην οργάνωση και διοίκηση
Κατανομή	Με κριτήριο την αγοραστική δύναμη και την περιουσία	Με κριτήριο τις κοινωνικές ανάγκες
Διαπίστωση αναγκών	Ex post	Ex ante

Η ιστορικότητα της εμπορευματικής παραγωγής

Το Κεφάλαιο, τόμ. 1 (σελ. 92-93)

«Ας υποθέσουμε τέλος για λόγους ποικιλίας ένα σύλλογο ελεύθερων ανθρώπων που εργάζονται με κοινά μέσα παραγωγής και ξοδεύουν αυτοσυνείδητα τις πολλές ατομικές τους εργατικές δυνάμεις σαν μία κοινωνική εργατική δύναμη. Εδώ επαναλαμβάνονται όλοι οι καθορισμοί της εργασίας του Ροβινσόνα, μόνο που επαναλαμβάνονται σε κοινωνική αντί σε ατομική κλίμακα...

[α] Το συνολικό προϊόν του συλλόγου είναι κοινωνικό προϊόν.

[β] Ένα μέρος αυτού του προϊόντος χρησιμοποιείται ξανά σαν μέσο παραγωγής. Το μέρος αυτό παραμένει κοινωνικό. Ένα άλλο μέρος καταναλίσκεται από τα μέλη του συλλόγου σαν μέσο συντήρησης. Γι' αυτό πρέπει να διανεμηθεί μεταξύ τους...

[γ] Η σχεδιασμένη κοινωνική του κατανομή ρυθμίζει τη σωστή αναλογία των διαφόρων λειτουργιών της εργασίας προς τις διάφορες ανάγκες. Από την άλλη ο χρόνος εργασίας χρησιμεύει ταυτόχρονα σαν μέτρο της ατομικής συμμετοχής του παραγωγού στην κοινή εργασία, επομένως και σαν μέτρο του μέρους εκείνου του κοινού προϊόντος που θα καταναλωθεί ατομικά.

Οι κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων με τις εργασίες τους και με τα προϊόντα της εργασίας τους παραμένουν εδώ διάφανα απλές τόσο στην παραγωγή όσο και στη διανομή... Η μορφή του κοινωνικού προτσές της ζωής, δηλ. του υλικού προτσές της παραγωγής θ' αποβάλλει το μυστικιστικό νεφελώδικο πέπλο της μόνο από τη στιγμή που σαν προϊόν μίας ελεύθερης κοινωνικής ένωσης ανθρώπων θα βρίσκεται κάτω από το συνειδητό σχεδιασμένο έλεγχο της.

Τι εννοεί ο Μαρξ όταν λέει ότι «εδώ επαναλαμβάνονται οι καθορισμοί της εργασίας του Ροβινσόνα, μόνο που επαναλαμβάνονται σε κοινωνική αντί σε ατομική κλίμακα»;

4. Γιατί η οικοδόμηση της κομμουνιστικής κοινωνίας προϋποθέτει δύο βασικές βαθμίδες, την ανώριμη και την ώριμη;

Η μεταβατική περίοδος προς τον κομμουνισμό

- «Ανάμεσα στην καπιταλιστική και την κομμουνιστική κοινωνία βρίσκεται η περίοδος της επαναστατικής μετατροπής της μίας στην άλλη. Και σ' αυτή την περίοδο αντιστοιχεί μία πολιτική μεταβατική περίοδος, όπου το κράτος της δεν μπορεί να είναι τίποτα άλλο παρά η επαναστατική δικτατορία του προλεταριάτου» (Μαρξ, *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, σελ. 34).
- “Το προλεταριάτο καταλαμβάνει την κρατική εξουσία και μετατρέπει αμέσως τα μέσα παραγωγής σε κρατική ιδιοκτησία... Η επέμβαση μιας κρατικής εξουσίας στις κοινωνικές σχέσεις γίνεται [σταδιακά] περιττή στον έναν τομέα μετά τον άλλο και έπειτα αδρανεί από μόνη της. Στη θέση της κυβέρνησης πάνω σε πρόσωπα, έρχεται η διαχείριση των πραγμάτων και η καθοδήγηση διαδικασιών παραγωγής. Το κράτος δεν “καταργείται”, αλλά “απονεκρώνεται”» (Ένγκελς, *Αντι-Ντίρινγκ*, σ. 434)

Προκλήσεις μεταβατικής περιόδου

1. Σκληρή (ταξική) σύγκρουση ανάμεσα στη νέα εξουσία και στους “εκθρονισμένους” καπιταλιστές και τα κοινωνικά στρώματα γύρω από αυτούς.
2. Αντιμετώπιση επιθετικότητας από διεθνή καπιταλισμό.
3. Σχεδιασμένη μείωση αντιθέσεων και ανισοτήτων.
4. Ανάγκη συνειδητής (σταδιακής) οικοδόμησης της νέας κοινωνίας, πρωταπ'όλα στην οικονομία.
5. Ανάπτυξη κομμουνιστικής συνείδησης και στάσης απέναντι στην εργασία (στο έδαφος της ανάπτυξης των κομμουνιστικών σχέσεων παραγωγής).

Η επίδραση της Παρισινής Κομμούνας στην αντίληψη των Marx και Engels για το κράτος

1. “Ε, λοιπόν, κύριοι, θέλετε να μάθετε τι λογής είναι αυτή δικτατορία του προλεταριάτου; Κοιτάχτε την Παρισινή Κομμούνα. Αυτή ήταν η δικτατορία του προλεταριάτου” (MECW, 27: 191)
2. «Η εργατική τάξη δεν μπορεί να καταλάβει απλώς την έτοιμη κρατική μηχανή και να τη θέσει σε κίνηση για δικούς της σκοπούς» (Μαρξ, *Ο Εμφύλιος Πόλεμος στη Γαλλία*).
3. Το εργατικό κράτος πρέπει να βασίζεται στην άμεση συμμετοχή και έλεγχο από τους εργαζόμενους.
4. Βασικά του θεμέλια πρέπει να είναι το καθολικό εκλογικό δικαίωμα για τους εργαζομένους για την εκλογή αντιπροσώπων, η ανακλητότητα και λογοδοσία όλων των οργάνων εξουσίας και όλων των αξιωματούχων απέναντι στον λαό, ο περιορισμός των αμοιβών των κρατικών λειτουργών στο επίπεδο του εργατικού μισθού, η αντικατάσταση του κοινοβουλίου από ένα “εργαζόμενο σώμα, ταυτόχρονα εκτελεστικό και νομοθετικό”.

Ο τρόπος κατανομής του προϊόντος κατά τον ανώριμο κομμουνισμό

«Εδώ έχουμε να κάνουμε με μία κομμουνιστική κοινωνία, όχι όπως έχει εξελιχθεί πάνω στη δική της βάση, αλλά αντίθετα όπως ακριβώς προβάλλει από την καπιταλιστική κοινωνία, με μία κομμουνιστική κοινωνία, επομένως, που από κάθε άποψη, οικονομικά, ηθικά, πνευματικά, είναι γεμάτη με τα σημάδια της παλιάς κοινωνίας, που απ' τους κόλπους της βγήκε. Επομένως ο κάθε παραγωγός - ύστερα από τις κρατήσεις- παίρνει πίσω ακριβώς ό,τι της δίνει. Αυτό που της έδωσε είναι η ατομική του ποσότητα εργασίας... Ο ατομικός εργάσιμος χρόνος του μεμονωμένου παραγωγού είναι το τμήμα της κοινωνικής εργάσιμης ημέρας που πρόσφερε ο ίδιος, είναι το μερτικό του σ' αυτή. Παίρνει από την κοινωνία μία απόδειξη ότι πρόσφερε τόση εργασία (ύστερα από αφαίρεση της εργασίας του για τα κοινά αποθέματα) και μ' αυτή την απόδειξη παίρνει από την κοινωνική παρακαταθήκη μέσων κατανάλωσης τόσα, όσα αντιστοιχούν στη δουλειά που ξόδεψε». (Μαρξ, *Κριτική του Προγράμματος της Γκότα*, σελ. 21-2)

Ποια είναι, σύμφωνα με τον Μαρξ, η αρχή κατανομής στον ανώριμο κομμουνισμό; Πώς την αιτιολογεί;

Για ποιους σκοπούς γίνονται οι παρακρατήσεις για τα «αποθέματα της κοινωνίας»;

- Από το συνολικό κοινωνικό προϊόν παρακρατείται από την κοινωνία πριν την κατανομή στα μέλη της:
 - α. Όσα χρειάζονται για την αντικατάσταση των μέσων παραγωγής.
 - β. Ένα πρόσθετο μέρος για την επέκταση της παραγωγής.
 - γ. Ένα εφεδρικό απόθεμα ενάντια σε καταστροφές.
 - δ. Τα μη παραγωγικά γενικά διαχειριστικά έξοδα
 - ε. Όσα χρειάζονται για την ικανοποίηση κοινών αναγκών, όπως Παιδεία, Υγεία κλπ.
 - στ. Αποθέματα για τους ανίκανους προς εργασία.

Η σημασία του χρόνου εργασίας στο σοσιαλισμό

- «Έχοντας προϋποθέσει συλλογική παραγωγή, ο χρονικός προσδιορισμός παραμένει φυσικά ουσιώδης. [...] Η οικονομιά χρόνου, όπως και η σχεδιασμένη κατανομή του χρόνου εργασίας στους διάφορους κλάδους της παραγωγής, παραμένει λοιπόν πρώτος οικονομικός νόμος πάνω στη βάση της συλλογικής παραγωγής. Γίνεται μάλιστα νόμος σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό». (*Grundrisse* τ. Α', σελ.121)
- «Έτσι, ο χρόνος εργασίας θα έπαιζε εδώ διπλό ρόλο. Η σχεδιασμένη κοινωνική του κατανομή ρυθμίζει τη σωστή αναλογία των διαφόρων λειτουργιών της εργασίας προς τις διάφορες ανάγκες. Από την άλλη, ο χρόνος εργασίας χρησιμεύει ταυτόχρονα ως μέτρο της ατομικής συμμετοχής του παραγωγού στην κοινή εργασία, επομένως και ως μέτρο του μέρους εκείνου του κοινού προϊόντος που θα καταναλωθεί ατομικά» (*Κεφάλαιο, Ι, σ. 91-92*)
- «Μόνον εκεί, που η παραγωγή βρίσκεται κάτω από πραγματικό προκαθορισμένο έλεγχο της κοινωνίας, δημιουργεί η κοινωνία τη σύνδεση ανάμεσα στην ποσότητα του κοινωνικού εργάσιμου χρόνου που χρησιμοποιείται για την παραγωγή ορισμένων ειδών και στην έκταση των κοινωνικών αναγκών που πρόκειται να ικανοποιηθούν με αυτά τα είδη» (Ένγκελς, *Αντι-Ντίρινγκ*)

Συμπεράσματα για τις διαφορές ανάμεσα στις δύο βαθμίδες του κομμουνισμού

Κομμουνισμός

- Όλα τα μέσα παραγωγής και τα προϊόντα της εργασίας ανήκουν στην κοινωνία. Καμία βάση για ε/χ σχέσεις.
- Κατανομή «από τον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του στον καθένα ανάλογα με τις δυνατότητες του».
- Κατάργηση καταμερισμού της εργασίας.
- Κατάργηση κράτους.

Σοσιαλισμός

- Κοινωνικοποιούνται τα συγκεντρωμένα μέσα παραγωγής. Παραμένει (περιορισμένη) υλική βάση για ε/χ σχέσεις.
- Κατανομή «στον καθένα ανάλογα με την εργασία του».
- Σταδιακή άμβλυνση καταμερισμού της εργασίας.
- Ύπαρξη του κράτους της δικτατορίας του προλεταριάτου.

Δεν πρόκειται για δύο διαφορετικά συστήματα, αλλά για δύο βαθμίδες του ίδιου συστήματος. Και στις δύο βαθμίδες, τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά είναι: **α.** Η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής, **β.** ο κεντρικός σχεδιασμός ως η βασική κοινωνική σχέση, **γ.** ο άμεσα κοινωνικός χαρακτήρας της παραγωγής.

5. Ποια η ιστορία και τα χαρακτηριστικά της Πολιτικής Οικονομίας του Σοσιαλισμού;

“At the beginning of the [1918] revolution people were as unprepared for the task of a socialist economy in Germany as they had been for a war economy when war broke out in 1914 ... Any preparation for consciously shaping the economy was lacking. The technique of a socialist economy had been badly neglected. Instead, only pure criticism of the capitalist economy was offered and the Marxist pure theory of value and history was studied”

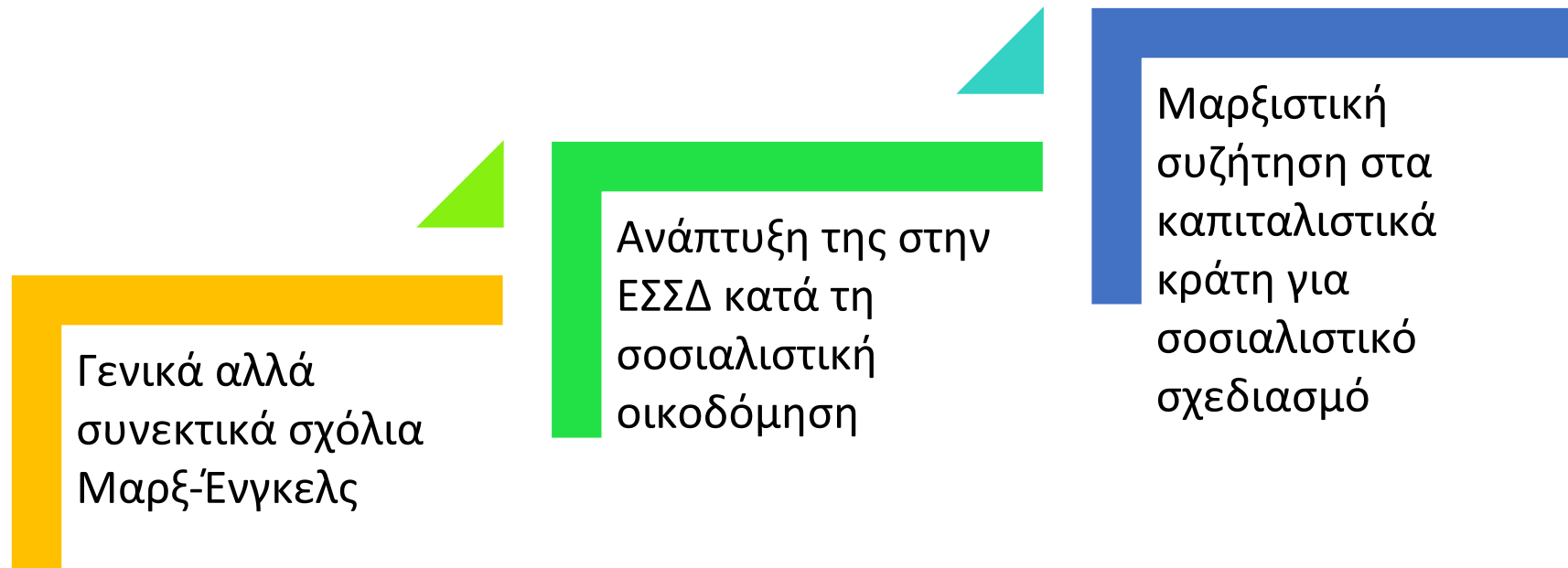
Otto Neurath (of the Vienna Circle) made this statement shortly after the overthrow of the short-lived Bavarian Soviet Republic (1918-19) as cited in Hudis Peter. 2012. *Marx's Concept of the Alternative to Capitalism*. Leiden: Brill, p. 3

Θα μπορούσε να υπάρξει μία παρόμοια διατύπωση την εποχή των αστικών επαναστάσεων (όπως η Γαλλική Επανάσταση του 1789) που επιτάχυναν την ανάπτυξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής;

Η αναγκαιότητα της Πολιτικής Οικονομίας του Σοσιαλισμού

- Η σοσιαλιστική οικονομία είναι η πρώτη που, αντί να αναπτύσσεται αυθόρμητα στη βάση του ατομικού συμφέροντος, οικοδομείται συνειδητά. Αυτό αυξάνει τη σημασία της γνώσης και σωστής εφαρμογής των οικονομικών νομοτελειών της.
- Ωστόσο, ενώ η Πολιτική Οικονομία του Καπιταλισμού αναπτύχθηκε σε ένα στάδιο όπου είχε ωριμάσει το αντικείμενο της μελέτης της, η Πολιτική Οικονομία του Σοσιαλισμού πρέπει να αναπτυχθεί σε συνθήκες αναγκαστικής ανωριμότητας του αντικειμένου μελέτης της.
- Η αναγκαία θεωρητική εμβάθυνση στις οικονομικές νομοτέλειες της σοσιαλιστικής οικοδόμησης προϋποθέτει τη θεωρητική γενίκευση της εμπειρίας των πρώτων ιστορικά εγχειρημάτων σοσιαλιστικής οικοδόμησης, των θετικών και αρνητικών στοιχείων της, πρώτ' απ' όλα της 70χρονης ιστορίας της ΕΣΣΔ.

Η πορεία ανάπτυξης της Πολιτικής Οικονομίας του Σοσιαλισμού

Συμπεράσματα για την αντίληψη των Marx-Engels για την κομμουνιστική κοινωνία

- Η οικοδόμηση της κομμουνιστικής κοινωνίας προϋποθέτει δυο βαθμίδες, την ανώριμη (σοσιαλισμός) και την ώριμη (κομμουνισμός).
- Τα μέσα παραγωγής και η γη κοινωνικοποιούνται.
- Ο κεντρικός σχεδιασμός αποτυπώνει την επανάκτηση από την κοινωνία των οικονομικών όρων της. Απορρέει από τις συγκεντρωτικές οικονομικές τάσεις του καπιταλισμού και ανταποκρίνεται στο χαρακτήρα της σοσιαλιστικής-κομμουνιστικής κοινωνίας ως μία κοινωνία “συνεταιρισμένων παραγωγών”.
- Το προϊόν της εργασίας δεν είναι εμπόρευμα. Η παραγωγή δεν είναι εμπορευματική, δεν βασίζεται στην ανταλλαγή προϊόντων που έχουν παραχθεί από ανεξάρτητους μεταξύ τους παραγωγούς.
- Η κατανομή τόσο του προϊόντος όσο και των προϋποθέσεων του (εργατική δύναμη και μέσα παραγωγής) γίνεται σχεδιασμένα στο σύνολο της κοινότητας και συνεπώς η παραγωγή αποφετιχοποιείται.
- Ο καταμερισμός εργασίας γίνεται *ex ante* (και όχι *ex post* όπως στον καπιταλισμό) με κριτήριο τις υπάρχουσες παραγωγικές δυνάμεις και ανάγκες.
- Η ανάγκη υπολογισμού και περιορισμού του χρόνου παραγωγής των προϊόντων παραμένει βασικός νόμος.
- Στην ανώριμη βαθμίδα του κομμουνισμού κριτήριο κατανομής είναι ο χρόνος εργασίας. Τα εντάλματα που θα δείχνουν το μερίδιο του κάθε εργαζόμενου στο κοινωνικό προϊόν δεν κυκλοφορούν, δεν είναι χρήμα.

Τα ερωτήματα του μαθήματος

1. Ποια αλλαγές επήλθαν ιστορικά στη χρήση των εννοιών «σοσιαλισμός» και «κομμουνισμός»;
2. Πώς θεμελιώνεται η ιστορική δυνατότητα του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος στην ωρίμανση του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος;
3. Ποια είναι τα θεμελιώδη οικονομικά χαρακτηριστικά της κομμουνιστικής κοινωνίας σύμφωνα με τους Marx και Engels;
4. Γιατί η οικοδόμηση της κομμουνιστικής κοινωνίας προϋποθέτει δύο βασικές βαθμίδες, την ανώριμη και την ώριμη;
5. Ποια η ιστορία και τα χαρακτηριστικά της Πολιτικής Οικονομίας του Σοσιαλισμού